

kandil*'ler kullanılmaktaydı. Geniş ve gölgesiz aydınlatma elde etmek amacıyla tavana asılan bu kandiller yerine daha sonraları bilhassa Osmanlı cami ve kubbeli binalarında, üzerlerinde birçok kandil bulunan daire şeklinde asma kandilliklerin kullanıldığı görülmektedir. Çapları kubbe büyüklüğüyle veya asıldıkları mekânın hacmiyle orantılı olan daire şeklindeki bu asma kandillikler tek merkezden yayılan kuvvetli bir ışık temin etmek maksadıyla geliştirilmişlerdir. Önceleri bir tek çemberden ibaret olan asma kandilliklere, sonradan alt ve üste gittikçe küçülen birkaç çemberin kademeli biçimde tesbit edilmesiyle daha fazla kandil taşıyabilen top kandiller ortaya çıkarılmıştır. Batı'da ise aydınlatmada asma kandilden ziyade mum kullanıldığından bu durum avize şekillerini etkilemiştir.

Ahşap veya dövme demirden yapılan ve üzerlerinde mumların oturtulduğu çiviler bulunan ilk mum avizelerinin XI. yüzyılda Anglosakson kiliselerinde kullanıldığı bilinmektedir. Mumların üst üste gelmesi halinde birbirlerini eritecekleri göz önüne alınarak daha sonra avizeler birkaç kat çemberliden ziyade çok kollu modellerde geliştirilmişlerdir. Bunlar çaprazlama bir merkezde birleşen kollu şamdanlar gibi olup kolların tutturulduğu göbek kısmından zincirle asılmaktaydılar. Avizelerde elektrik kullanılmaya başlandığında da ampuller mum ve mum alevi şeklinde yapılarak günümüze kadar bu ilk örneklerle olan benzerlik devam ettirilmiştir. Sade görünümü bu avizeler genellikle demirden yapılmış ve bitki motifleriyle süslenmişlerdir. Ortaçağ sonlarında ise kiliselerde pirinç avize kullanımına başlanmış ve özellikle Hollanda pirinç avizeleri ün kazanmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa ülkelerinde tunç, pirinç, gümüş gibi maddelerle cam, kristal ve neceften yapılan, altın veya gümüşle kaplanan, her biri bir sanat eseri kabul edilebilecek güzellik ve kıymette avizeler yapılması yaygınlaşmıştır. Osmanlı saray ve konaklarına da Avrupa'nın etkisiyle XVIII. yüzyıldan sonra girmeye başlayan avize modası, camileri pek fazla etkilememekle birlikte, XIX. asrın sonu ile XX. asrın başlarında klasik mimariden ayrılan bazı yeni camilerde de yerini almıştır. Bu devrede bilhassa Venedik ile Bohemya'dan gelen cam ve kristal avizeler çok tutulmuştur. Bu avizeler yontulmuş küçük kristal veya kaliteli cam parçalarının avi-

ze çatısı üzerine muhtelif şekillerde dizilmeleriyle meydana getirilmiştir. Işığın kırılma ve yansımalarıyla göz alıcı boyutlara ulaşan ve ağırlıkları birkaç tonu bulan kristal avizelerin en değerlileri, Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları ile Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır.

İstanbul Lâleli'deki Râgıp Paşa Kütüphanesi'nin altışar kollu ve her kolunda âyetlerle çeşitli Arapça ibarelerin yer aldığı ahşap askılar bazı yayınlarda avize olarak tanıtılmakta ise de (krş. Kalyoncu, s. 31-33) bunlar süs olarak kullanılmak üzere hazırlanmışlardır ve kendi türlerinin en güzel örnekleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

N. Kırdar Kalyoncu, "Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'ndeki Ahşap Avizeler", *Türkiyemiz*, sy. 37, İstanbul 1982, s. 31-33; Nurettin Rüştü Büngül, "Avize", *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, I, 28-30; TA, IV, 267; SA, I, 131; R. Ekrem Koçu, "Avize ve Ayna Modası", *İst.A*, III, 1349; "Avize", *ABR*, II, 584.

ÖZKAN ERTUĞRUL

AVL

(العول)

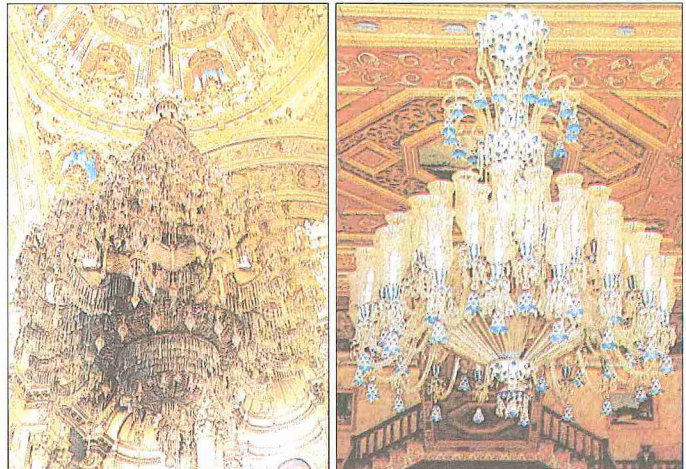
**İslâm miras hukukunda,
belirli hisse sahiplerinin
(ashâbü'l-ferâiz)
mirastan alacakları payların
toplaminin ortak paydadan
fazla olması hali.**

Avl lugatta "haktan ayrılmak, zulmetmek; yükselmek ve çoğalmak" gibi mânalara gelir. İslâm hukukunda ise bir mirasın taksiminde, belirli hisse sahiplerinin terekeden alacakları pay miktarı hesaplanırken, payların toplamının ortak paydadan fazla çıkmasına bu yükselme sebebiyle avl, böyle bir durumun ortaya

çıktığı miras meselesine de âile veya avliyye denir. Belirli pay sahiplerinin hisselerinde hiç değişiklik yapılmaksızın mirasın paylaşılması halinde vârislerden bazılarının mirastan mahrum bırakılması veya hisselerinin azaltılması söz konusu olacaktır. Halbuki ashâbü'l-ferâiz*'in hepsi mirasta belirli bir hisse sahibi oldukları için bazılarının mirastan mahrum bırakılması düşünülemeyeceği gibi, kimin ne ölçüde mahrum bırakılacağını tesbit etmek de mümkün değildir. Böyle bir durumda payların toplamından elde edilen sayı ortak payda kabul edilerek mirasçılardan hisse miktarı tesbit edilir. Böylece mirasçılardan hiçbir mirastan mahrum bırakılmamış ve hisselerde orantılı bir azaltma yapılmış olur. Mirasta avl hali yalnız ortak paydanın altı, on iki veya yirmi dört olduğu durumlarda gerçekleşebilir; ortak paydanın iki, üç, dört veya sekiz olması hallerinde avl söz konusu olmaz.

Mirasta avl hali ilk defa Hz. Ömer zamanında ortaya çıkmış ve sahâbe ile yapılan istişare sonunda Abbas b. Abdülmuttalib'in teklifi üzerine bu usul benimsenmiştir. Hz. Ömer'in vefatından sonra İbn Abbas, sahâbenin ittifak ettiği bu görüşe karşı çıkarak ashâbü'l-ferâizden bazılarının diğerlerine tercih edilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Ona göre avl durumunda kız, oğlun kızı, ana baba bir veya baba bir kız kardeş gibi asabe* ilk durumunda, muayyen hisseleri gayri muayyen hale dönmüş mirasçıların payları azaltılır, diğerlerinin hisselerinde azaltma yapılmaz.

Dört Sünnî mezhep ile İbâziyye ve Şa'dan Zeydiyye, avl konusunda Hz. Ömer'in uygulamasını esas alırken İbn Hazm ve Şa'dan Ca'feriyye İbn Abbas'ın görüşünü benimsemiştir.

Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nun kristal avizesiyle Beylerbeyi Sarayı'ndan bir avize

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsû't*, XXIX, 160-165; Nevevî, *Tehzîb*, II, 52; Cürcânî, *Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*, İstanbul, ts.; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, Bulak 1310, VI, 468; M. Ebû Zehre, *Ahîkâmü't-terikât ve'l-mevâri's*, Kahire, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 176-180; Bilmen, *Kamus*, V, 211; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982, I, 414; "İrs", *Mu.Fi*, IV, 336; Th. W. Juynboll, "Avl", *IA*, II, 23; "Awl", *EJ*² (İng.), I, 764-765.

HAMDİ DÖNDÜREN

AVLIYYE

(bk. AVL).

AVLONYA

Güney Arnavutluk'ta önemli bir liman şehri.

Sasan adası ve Karaburun yarımadası ile çevrili bir körfezin kıyısında yer alır. Büyük ve güvenli limanı ile tarih boyunca önemini koruyan şehrin Antikçağ'daki ismi Aulon'dur. Daha sonra buraya Arnavutlar Vlorë, İtalyanlar Valona, Osmanlılar da Avlonya adını vermişlerdir.

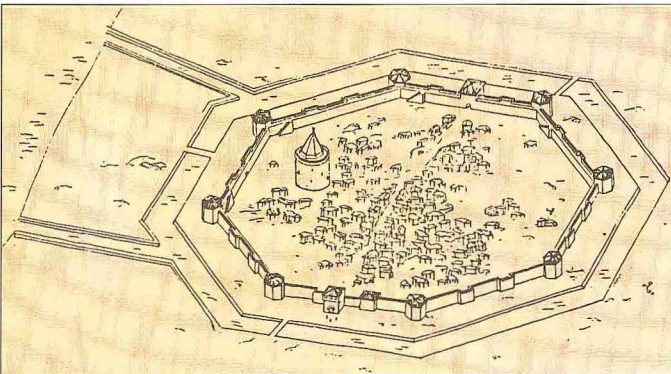
Eskiçağ'lardan beri bir yerleşim merkezi olan şehir, muhafazalı limanı sayesinde Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra da ayakta kalmayı başardı. Ortaçağ'larda Avlonya hemen yakınındaki, sahile bakan 370 m. yüksekliğindeki dağın tepesinde yer alan Kanina Kalesi ile birlikte önemli bir geçit mevkii olarak ön plana çıktı. 1018'de ise Balkan içlerine doğru ilerleyen Normanlar'a köprübaşı vazifesi gördü. Daha sonra İtalyan Hohenstaufen ailesinin mülkiyetine girdi. Ardından Bizans ve Sırp'ın, 1378'den sonra da İskenderiyeli Balşa beylerinin eline geçti. Nihayet 1417'de Osmanlılar ülkenin iç kesimindeki Berat şehri ve Kanina Kalesi ile birlikte burayı

hâkimiyetleri altına aldılar. Bir yıl sonra Venedikliler'in şehri alma teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlı hâkimiyeti sağlandıktan sonra burada bir sancak kuruldu. Aynı adı taşıyan sancağın merkezini teşkil eden Avlonya, Osmanlılar'ın Adriyatik sahillerindeki ilk limanı olması sebebiyle ayrı bir önem kazandı. Burada bir tersane kuruldu, ayrıca Osmanlı donanmasının Akdeniz'de girişeceği harekâtlar için mühim bir üs haline getirildi. Kefalonya, Zaklisse (Zakynthos) ve Ayamavra'nın (Levkas) fethinde önemli rol oynadı. 1480'de Güney İtalya'ya sefere çıkan Gedik Ahmed Paşa hazırlıklarını burada tamamladı. 1492'de Himara isyanının bastırılmasında üs olarak kullanıldı. Üs vazifesi gördüğü son Osmanlı harekâtı, 1537'de Kanûnî Sultan Süleyman'ın bizzat idare ettiği Korfu (Körfez) Seferi oldu. Bu sefer sırasında Kanûnî bir müddet burada ikamet etti. Osmanlılar ayrıca şehrin civarında bazı düzenlemelerde de bulundular. İlk defa 1474'te şehrin yakınındaki Vijose nehrinin denize döküldüğü yerde oluşan bataklık kanal açmak suretiyle kurutmaya çalıştılar. Daha sonra 1551'de aynı maksatla şehrin yanında hastalık kaynağı olan Terbufi bataklığına kanallar açtılar. Bu çalışmaya ait masrafları günlük olarak gösteren *Muhasebe Defteri* bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır (BA, MAD, nr. 55).

XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterleri Avlonya'nın nüfusu ve büyüklüğü hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu defterlere göre, 1506'da Avlonya'da 665 hıristiyan, doksan yedi yahudi hânesi olmak üzere toplam 762 hâne, yani yaklaşık 3800 dolayında bir nüfus bulunuyordu (BA, TD, nr. 34). Yahudiler ticarî bakımdan Venedikliler'le rekabet etmek için buraya yerleştirilmişlerdi. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde hızla gelişen Avlonya'da 1520'de 803 hıristiyan hâne yer

alıyordu (BA, TD, nr. 99). Bunların büyük kısmı Kanina'dan gelip şehre yerleşmişlerdi. Hıristiyan hânelerin çoğu "tuzcu" statüsünde idi ve Avlonya'nın tuz yataklarında çalışıyorlardı. Ayrıca bunların arasında Osmanlı ordusunda hizmet gören gönüllüler de vardı. Bu özel statüleri onlara avâriz ve cizye vergilerinden muaf olma hakkını sağladı. Bu tarihte yahudi hâne sayısı ise 531'e yükseldi. Bunların çoğu Kastilya, İspanya, Portekiz, Sicilya, Otranto ve Kalabria bölgelerinden kaçıp buraya yerleşmişlerdi. Böylece kısa sürede 6500'ü geçen nüfusu ile Avlonya Arnavutluk'un en büyük şehri oldu.

XVI. yüzyılın başlarında Avlonya'da müslüman nüfus mevcut değildi. Sadece Kanina Kalesi'nde bir Osmanlı askerî garnizonu bulunuyordu. Kanina Kalesi'nde ayrıca bir cami vardı ve bölgenin cizye vergilerinden sağlanan gelirin kısmı bu caminin hizmetlilerine ayrılmıştı. Avlonya'da ise limanı koruyan bir kule yer alıyordu ve içinde bir dizdar, bir ket-hüdâ ve on beş kadar da muhafız görev yapıyordu. Bu durum 1499'da şehre gelen Alman seyyahı Van Harff tarafından da belirtilmektedir. Van Harff, Avlonya'dan çok güzel, büyük bir köy olarak bahsetmekte ve kalesinin bulunmadığını yazmaktadır. Avlonya'da kale inşası 1537'de Kanûnî'nin emriyle başladı ve muhtemelen 1542-43'te tamamlandı. Bu kale sekizgen şeklinde olup dört hektarlık bir sahayı kaplamaktaydı. Ayrıca kale içine büyük bir kule inşa edilmiş, buraya da toplar yerleştirilmiştir. Kule, Selânik'in meşhur Beyaz Kule'si tarzındaydı. Kaleyi etraflı şekilde anlatan Evliya Çelebi, mimarının Koca Sinan olduğunu belirtirse de bu bilgi kesin olarak doğrulanmamaktadır. Evliya Çelebi kaleyi Balkanlar'daki ve Macaristan'daki benzerleriyle karşılaştırırken buranın ortasında bir cami bulunduğunu yazarak kitabesini dikkatli bir şekilde kaydetmektedir. Kitabeye göre cami, daha önce mevcut olan Şeyh Yâkub Efendi Mescidi yerinde Kanûnî tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin kitabesi XIX. yüzyıla ait Paşalar Camii'nde muhafaza edilmiş, sonradan neşri de yapılmıştır. Metinde geçen Yâkub Efendi, XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir Halvetî şeyhi olup mezarı bugün İstanbul'da eski Koca Mustafa Paşa Tekkesi'nde bulunmaktadır. Oğlu Yûsuf Sinan Efendi (Sünbül Sinan) tarafından kaleme alınmış olan *Menâkıbnâme*'sinde, Şeyh Yâkub'un Ar-

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında inşa edilen Avlonya Kalesi'nin XIX. yüzyılda Apollon Bace'ye göre çizilmiş rekonstrüksiyonu ("Kalaja e Vlorës", *Monumentet*, V/6, 43-57)